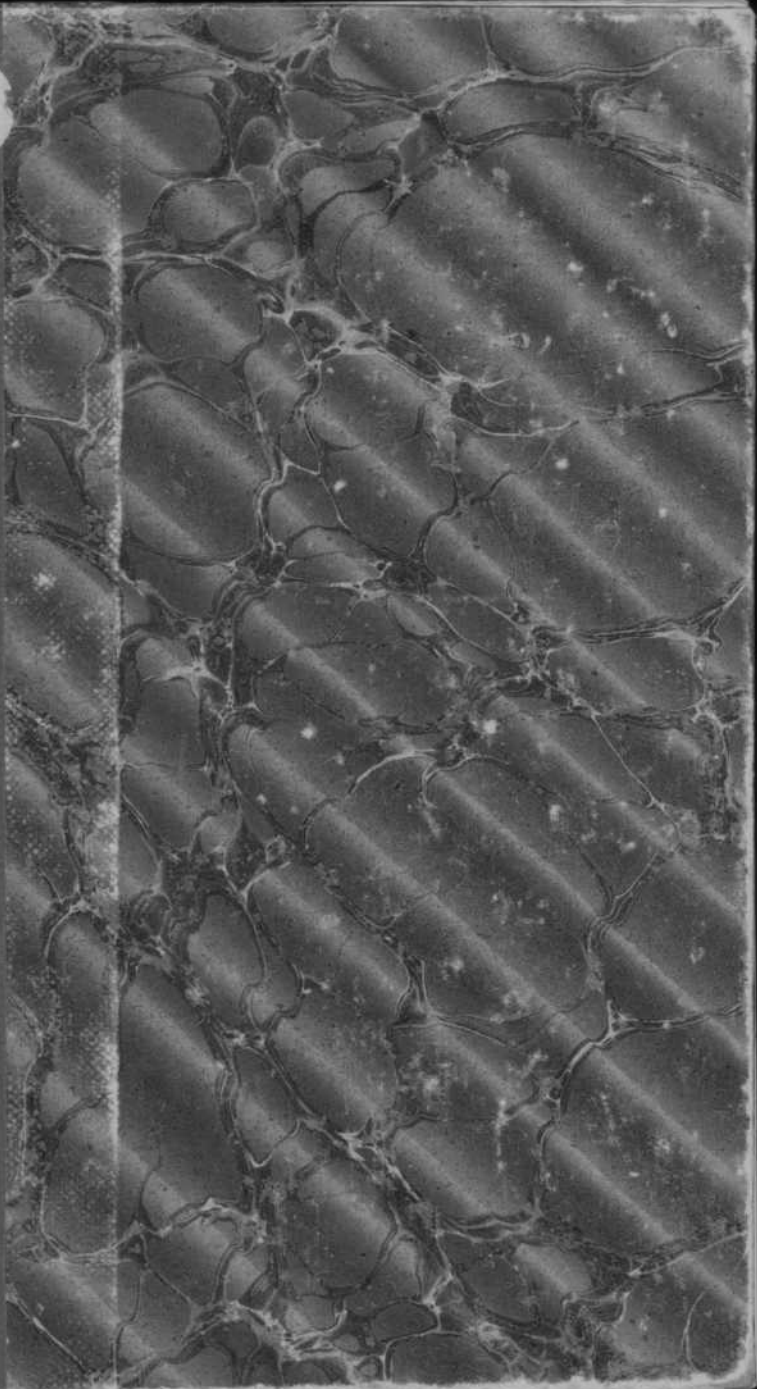

NL

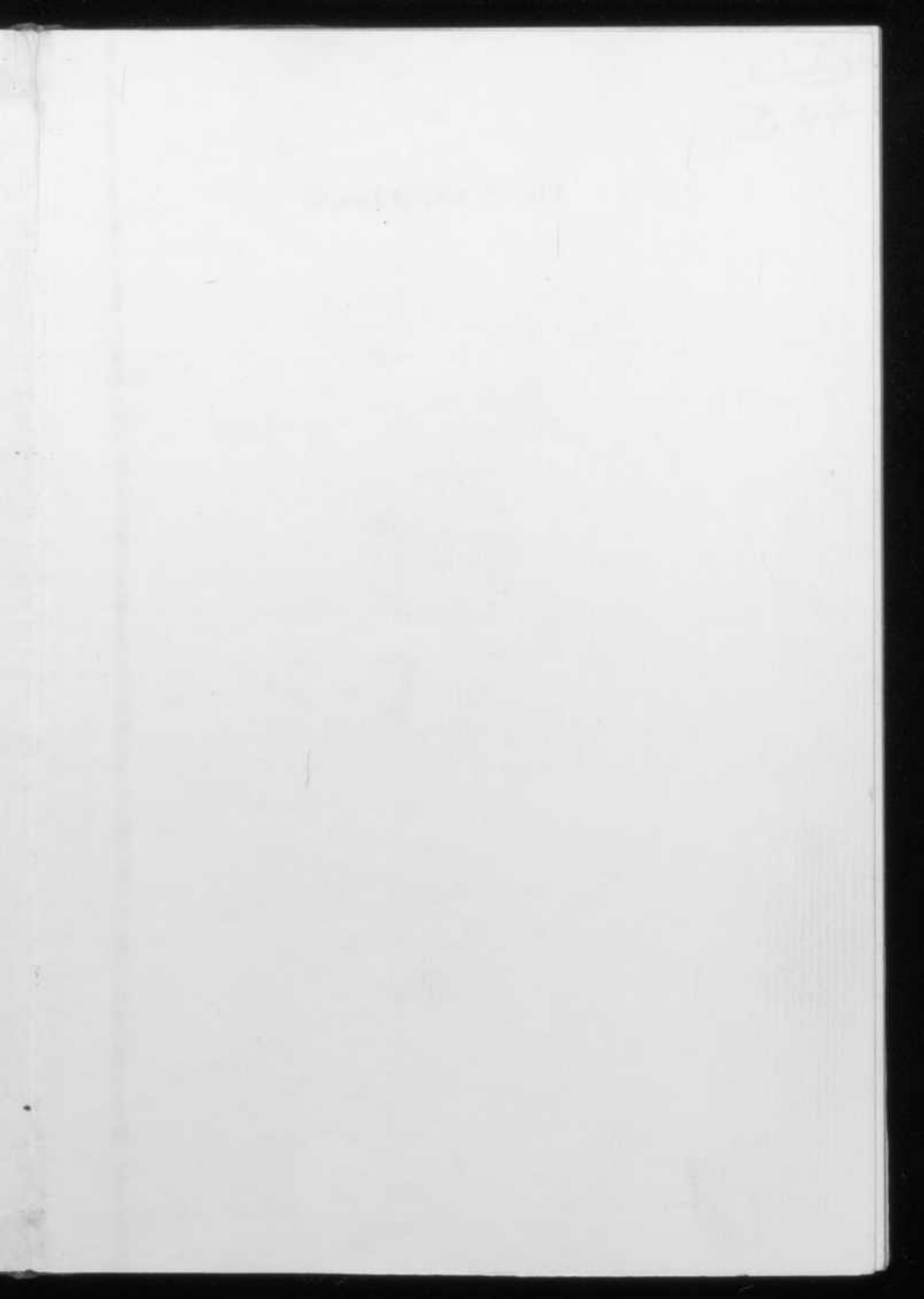
S

LHO

OD.A

41 NL

MAAS

~~OD~~
~~D41~~

KORT OVERZICHT VAN
HET GESCHIEDENIS
VAN DE DRUKKUNST
IN MAASTRICHT
VAN 1551-1929
DOOR A. A. M. STOLS

T 8
S
90

VERGEEVEN DOOR
STOLS & STOLS
MAASTRICHT.

1929

KONINKLIJKE BIBLIOTHEEK

KORT OVERZICHT VAN
DE GESCHIEDENIS
DER BOEKDRUKKUNST
IN MAASTRICHT

VAN 1551-1929

DOOR A.A.M.STOLS

T8
S
90

UITGEGEVEN DOOR
BOOSTEN & STOLS
MAASTRICHT

1929

KORT OVERZICHT VAN
DE GESCHIEDENIS
DER BOEKDRUKKUNST
IN MAASTRICHT
VAN 1571-1919
DOOR A. M. STOLS

T. 8
20

1930/3
P/610

UITGEVERIJ DOOR
BOEKHANDEL
MAASTRICHT

1919

Dit boekje is een uittreksel uit een werk in voorbereiding: „L’Imprimerie à Maestricht de 1551 jusqu’à nos jours, suivi d’une Bibliographie des ouvrages édités à Maestricht de 1551 à 1800”. Dit uitgebreide werk, waaraan een tiental jaren gearbeid is, is nog niet geheel voltooid. Wij vroegen den auteur voor ons daaruit enkele bladzijden samen te stellen als eerste inlichting voor de liefhebbers der Boekdrukkunst, daar over dat onderwerp nog nooit iets in boekvorm is uitgegeven en zelfs tijdschriftartikels daarover zeldzaam zijn.

BOOSTEN & STOLS.

Maestricht, naiaar 1929.

T

WEE BEGRIPPEN WORDEN veelal, waar het den oorsprong der druk-kunst betreft, door elkaar gehaald: dat van de uitvinding der *drukkunst* en dat van de uitvinding der *losse, gegoten letter* om boeken mee te drukken. ¶ In de geschied-boeken der geheele wereld — Nederland uitgezonderd — geldt Johannes Gutenberg uit Mainz als de uitvinder der nobele druk-kunst. Nederland geeft er de voorkeur aan, de eer aan Laurens Janszoon Koster uit Haarlem te gunnen. ¶ De *drukkunst* bestond evenwel al lang in Europa, voor deze beide heeren er aan dachten boeken te gaan drukken. Immers, lang voor hun tijd werden er zoogenaamde blokboeken (d.w.z. boeken waarvan tekst en illustratie in één houten of metalen blok gegraveerd werden) in Nederland en elders gedrukt

(begin XVde eeuw). Ook drukte men reeds religieuze prenten (z.g. deegdrukken) en speelkaarten. ¶ Het schijnt, dat de Chinezen de drukkunst hebben uitgevonden, en dat ondernemende kooplieden, van deze vinding kennis genomen hebbende tijdens hunne lange reizen naar het Heilige Land en zelfs naar het Verre Oosten (men denke aan Marco Polo), de eerste ideeën over deze nobele kunst in West-Europa geïmporteerd hebben. De Chinezen waren blokboekdruckers. ¶ Tusschen de inscripties in hout, metaal of steen, zooals de Oosterse volken die reeds duizenden jaren vóór onze jaartelling kenden, en het denkbeeld om van deze inscripties afdrukken te maken door de plaat met verf in te wrijven en daarna op een zachtere materie (perkament, papyrus of geweven stoffen) over te brengen, ligt slechts een stap. ¶ Wie nu, in Europa, het *eerst* op de gedachte is gekomen om op deze manier te gaan „drukken”, zal wel nooit uit te maken zijn, De *behoefte* aan een snellere manier van vermenigvuldigen van het geschrevene of gegraveerde deed zich in een tijdperk, toen de geleer-

den nog een kleine elite vormden die voldoende gelegenheid hadden om hun werk te laten *afschrijven* door copïisten in kloosters (de geleerden waren zelf meestal kloosterlingen en geestelijken), nauwelijks gevoelen. ¶ In de XVde eeuw evenwel, toen ook buiten de kloosters meer en meer behoefte ontstond aan boeken, moest men op een middel zinnen ter verveelvoudiging van bestaande teksten. De kloosterschrijfateliers produceerden niet meer voldoende in verhouding tot de vraag. In vrijwel ieder groot centrum was zulk een schrijf-atelier; ook het kapittel van Sint Servaas was een dergelijke instelling rijk. ¶ De „blokboeken” deden vrijwel geen concurrentie aan de fraaie geschreven boeken aan: ze waren primitief van uitvoering in vergelijking met de schitterende versierde manuscripten, en de teksten waren meestal devote volksboeken. ¶ Dat er op middelen ter snellere productie gezonnen werd is heel zeker. Dat evenwel Lourens Janszoon Koster in Haarlem op zekeren dag met zijn kinderen in den Haarlemmerhout wandelde en daar, na enkele letters in boomschors

te hebben gesneden, deze in het nattezand liet vallen, dusdoende afdrukken van die letters kreeg, en thuis gekomen op het denkbeeld kwam diezelfde letters met inkt in te wrijven en af te drukken, en na enkele experimenten de „boekdrukkunst” heeft uitgevonden, is een fabel, een liefelijke fabel, die men in elk Nederlandsch school- en menig „wetenschappelijk” boek vindt, haast te liefelijk om uit de schoolboekjes te verbannen. ¶ Het ligt meer voor de hand dat Koster, die koster was, dus in aanraking kwam met geestelijken en geleerden, gepeinsd heeft over de mogelijkheid om met *losse* letters boeken te drukken. Want drukken deed men al lang. Het ligt zelfs niet voor de hand dat hij met *in hout gesneden* letters boeken ging drukken: stelt U zoo’n monnikenwerk, dat graveeren van die duizenden letters, eens voor! Koster heeft op middelen gezonnen om *metalen* letters te gieten. Het is niet onmogelijk dat hij zijn stempels in hout sneed, daarvan afdrukken maakte in nat zand, en de aldus verkregen holte in het zand opvulde met gesmolten metaal, waardoor hij

losse gegoten letters verkreeg. Dat hij in het einde van het eerste kwartaal der XVde eeuw, laten wij het „officieele” jaartal 1423 aannemen *), op de gedachte kwam met de aldus verkregen gegoten letters boekjes te gaan drukken, ligt voor de hand. Wie zich voor dit probleem interesseert leze „Technisch onderzoek naar de uitvinding van de boekdrukkunst” en: „Laurens Jansz. Coster de uitvinder van de boekdrukkunst” door Mr. Charles Enschedé, en „Von Coster bis Gutenberg” van Dr. Zetler. ¶ In aansluiting hierop kan dan het verhaal dienen, dat misschien minder „fabel” is dan onze Duitsche bureu ons willen doen gelooven, nl. dat een Duitsche „leerjongen”, een Johan Gutenberg, op zekeren dag met een deel van Koster’s materiaal uit Haarlem verdween, en in Mainz daarmee — in ieder geval na veel perfectioneeringen, want er ligt een mijl tusschen de door Koster gedrukte „Donaten” en de „Gutenberg-bijbel” — boeken ging drukken.

*) anderen zeggen omstreeks 1440.

HOE HET OOK ZIJN MOGE, HET IS een feit dat in de Nederlanden in het begin van de tweede helft der XV^{de} eeuw *boeken* gedrukt werden. Het schijnt dat na Haarlem in Utrecht voor het eerst boekdrukkers werkten. In 1470 waren er in Utrecht 4 drukkerijen, in 1477 vindt men er in Delft, Gouda en Deventer, sinds 1478 in nog een 10-tal plaatsen in Noord-Nederland. Ook in de Zuidelijke Nederlanden begon omstreeks 1473 de boekdrukkunst bekend te worden. Leuven en de Leuvensche Universiteit waarmee Maastricht zooveel relaties had en die ook aan Maastricht haar eersten drukker zou zenden, behoorden tot de belangrijke centra van drukkunst, weldra door Antwerpen en Brugge overvleugeld. ¶ Er ontstond een geweldige concurrentie tusschen de boekenschrijvers en de drukkers. Vele geestelijke instellingen, die er schrijf-ateliers op na hielden voerden een bitteren strijd om het bestaan.

Zij zochten zich door privileges van hun Heeren en Bisschoppen te beschermen tegen de opdringende nieuwlichters die probeerden manuscripten te vervalschen door ze te „drukken” in plaats van te „schrijven”. Want men vergete niet, dat de eerste boekdrukkers eigenlijk handschriften-„vervalschers” waren. Ook het St. Servaaskapittel weerde, in samenwerking met het Stadsbestuur, de boekdrukkers uit de stad Maastricht (naar wijlen Rijksarchivaris A. J. Flament mij verzekerd heeft). Verder is het vrijwel zeker dat de gedrukte boeken die men werkelijk nodig had en niet kon laten afschrijven — dit afschrijven was een kostbaar procedé — uit Leuven of van elders betrokken werden. Dit verklaart waarom het tot in de XVIde eeuw duurde, voordat zich in Maastricht een drukker kon vestigen. Ook vergete men niet dat in de tweede helft der XVde eeuw, toen elders, in kalmere steden, de drukkunst floreerde, Maastricht en Luik ten prooi waren aan felle partijstrijden. Luik werd in 1468 bijna geheel verwoest, en herstelde zich eerst moeizaam omstreeks 1520.

¶ In dien tijd, het begin der XVIde eeuw, deed zich ook een nieuw probleem voor: de hervorming, die de katholieke streken met haar nieuwe ideeën bedreigde. Everhard van der Marck, Bisschop van Luik, *verbod* eerst den boekhandel in zijn gebied, waaronder ook, wat de geestelijke jurisdictie betreft, Maastricht viel. In 1533 *reglementeerde* hij in samenwerking met de Stadsregeering van Luik den boekhandel aldaar. (Zie: Brassine, L'Imprimerie à Liège, in deel V van, Histoire du Livre et de l'Imprimerie en Belgique; Brussel 1929).

*

¶ Tot op heden is heel weinig over de Maastrichtsche boekdrukkers geschreven; slechts hier en daar vindt men in boeken over Luiksche typographie met een enkel woordje melding gemaakt van wat er in Maastricht voor merkwaardigs op dit gebied bekend was. De eerste die het onderwerp even aanroerde is Ulysse Capitaine in zijn „Recherches sur l'introduction de l'imprimerie dans les localité's dépendant de l'ancienne principauté de Liège et de la province ac-

tuelle de ce nom" (Bruxelles; Olivier 1867). In 1868 schreef wijlen de Stadsarchivaris H. P. H. Eversen in de „Publications" van het Geschied- en Oudheidkundig Genootschap een eerste artikel over het tijdstip van invoering van de boekdrukkunst in Maastricht. In 1869 voegde dr. L. Schols, die een belangrijke verzameling Maastrichtsche drukken bij elkaar had gebracht, in de „Publications" van dat jaar enkele titels van door Jacobus Bathenius gedrukte boeken aan de gegevens van den heer Eversen toe. Zes jaren later publiceerde de heer Eversen, eveneens in de „Publications" nog enkele bijzonderheden over een 16-tal drukkers. Deze gegevens zijn door Ledeboer in diens „Alphabetische lijst" overgenomen. Enkele zeldzame aanvullingen vindt men in de jaargangen van „De Maasgouw" (meestal van hand van de Rijksarchivariissen Flament en Doppler) verspreid. Belangrijk is een artikel uit 1905, van de hand van dezen laatsten.

HET DUURDE, ONDER AL DEZE omstandigheden tot Juni 1551, eer dat de boekdrukker Jacob Bathen, of deftiger genoemd: JACOBUS BATHENIUS, van de Magistraat van Maastricht toestemming kreeg om zich binnen de muren der stad te vestigen. Deze Jacob Bathenius was eerst drukker en boekverkooper van de Universiteit van Leuven, waar hij o.a. in 1547 reeds een brevier voor het bisdom Luik gedrukt had, in 1549 door de „Statuta Synodalia Leodiens. cum ipsorum moderationibus” en de „Acta et decreta Synodi diocesanae Leodiensis” gevolgd. Hij verliet Leuven wegens de concurrentie van Anthonis Maria Bergaigne, waartegen hij niet bestand was. Op 13 April 1551 leest men het volgende in de Notulen van den Raad van Maastricht: „Opten voernoemden dach waert ouch verdraegen inden gemeinen Raet int bijwysen van eyns deils van beyden gerichten, dat alsoe eynige constenaers

van boecken te drucken in den Raet te kennen gegeuen hebben, dat sij wael in meninghen soudē sijn alhier bennen dese stat soudē willen boecken drucken, soe varre sij tseleue doin mochten sonder met eynighen ambacht te lijden, datmen den selleuen voer antwoerd gheuen sal dat sij tseleue sullen moegen doin, in fuegen als sij tseleue begert hebben, sonder eynich ambachts gemuede te weruen, doch eerst voir allen dat consent te vercrijghen van beyden onsen g(enaedighen) h(eeren).” *). ¶ Deze toestemming werd verkregen, en Bathenius richtte op 1 Juni 1551 tot den Raad een *gedrukte* supplicatie, waarin hij mededeelde dat hij zich in de stad zou vestigen als de gemeente hem *subsidie* gaf, en hij niet lid van een bepaald gilde zou behoeven te zijn. Op 8 Juni werd hij toegelaten en hij zou gedurende zes jaren een subsidie van 10 brabantse guldens en een zekere hoeveelheid steenkool ontvangen. De eerste toelage werd in November 1552 uitbetaald, de laatste in Februari 1554. Hij vestigde zich daarna in Düsseldorf, waar hij tot

*) De Prins-Bisschop van Luik en de Hertog van Brabant.

1557 werkte en vervolgens in Keulen. Zijn drukkerij bezate een groote verscheidenheid van materiaal: gotische, romeinsche en cursieve letters. Ook drukte hij boeken met de beweegbare typen voor muziek die in 1542 voor het eerst door Willem Vis-senacker te Antwerpen gebruikt werden. Hij gaf met HENRICUS PEYMANS boekverkooper te Maastricht samen een aantal werkjes uit. De volgende boeken vonden wij van hem vermeld: „Extraict et recueil des ordonnances, conclusions et reces du Saint Empire: touchant la contribution et collecte du commun denier pour la defense de la foy et resistance contre les Turqz (1552; een exemplaar berust in de Koninklijke Bibliotheek te Brussel); „Carmina Scholastica, auctore Christiano Furnio” (1553); „Statuta Consistorialia”, door Georgius van Oostenrijk, prins-bisschop van Luik (1553); „Laconica exhortatio ad mortem”, door Franciscus Zichenius (1554); „Minervalia” van Johannes Guidonius Castiletanus (1554); „Lamentationes aliquot Ieremiae Musicae Harmoniae noviter adaptae (1554) en „Dat

ierste boeck vanden nieuwe duytsche liedekens" (November 1554; zie over deze beide laatste boeken het belangrijke artikel van Dr. P. Doppler in „De Maasgouw" van 1905 blz. 49 e.v.).

*

¶ Luik begon zich nu ook voor de boekdrukkunst te interesseeren. In 1558 vestigde zich in die stad Gualthier Morberius. Het is niet onmogelijk dat Maastricht zich, na het vertrek van Bathenius, bij dezen Luikschen drukker van de noodige boeken voorzag. ¶ Maastricht bleef inmiddels gedurende 43 jaren zonder drukker, van 1554—1597. Op 16 September 1597 verkreeg JAN VAN GHELEN, gesproten uit een Antwerpsch drukkersgeslacht toestemming zich in Maastricht te vestigen. Hij was de eerste, die in Maastricht een Almanak drukte, n.l. „De Schaepherders Kalengier, Tot Maestricht, Ghedruck By Jan van Geelen, Woonende inde Twee Hasewinden. Anno 1598". Een exemplaar berust in de Stadsbibliotheek te Maastricht (No. 12646). Het boekje is in rood en

zwart gedrukt. Verder is van hem uit 1600 nog bekend een „Vita Beati Gerlaci Eremytae, quam edidit Erasmus Ghoye, praepositus Sti. Gerlaci”. Dr. P. Doppler, Oud-Rijksarchivaris in Limburg, vestigde de aandacht op een uitgave van Jan van Ghelen, die deze tusschen 1603 en 1604 gedrukt heeft: een „vocabularium walsch ende duytsch” (Fransch-Nederlandsch woordenboek) geschreven door Hubert Bouille „walssche schoelmeister binnen Maastricht”. Een exemplaar van dit werk is ons tot dusver niet onder de oogen gekomen. (Zie: „De Maasgouw” jrg. 1900, blz. 93). Een kwestie over dit woordenboek wordt behandeld in de Maastrichtsche Raadsnotulen van 23 Juli 1603, 4 Mei en 6 September 1604. De uitgave kwam tot stand met subsidie van den Magistraat, en is van een opdracht aan Burgemeester en Gezworen Raden voorzien. Overigens had hij niet te klagen over te veel werk. Hij geraakte spoedig in moeilijkheden o.a. door bovengenoemd woordenboek en verliet in 1604 Maastricht, om zich elders te vestigen.

IN 1608 TREFT MEN IN MAASTRICHT aan GILLES ZWEVEZELE die daar drukt „La Vie et Miracles de Monsieur S. Servais. Extraict hors sa légende, nouvellement corrigée et augmentée. Son tres Saint corps répose à Maestrecht emprès de Liège”. Veel meer is van dezen drukker niet bekend. ¶ Wederom zou het een 25-tal jaren duren vóór dat een drukker zich in Maastricht zou vestigen. In de Raadsbesluiten van 12 Juni vindt men dat zich daar in 1634 vestigde EZECHIEL BOUCHER. Hij heeft het er tot 1650 uitgehouden, en hield zich in hoofdzaak bezig met drukwerken voor het Stadsbestuur. In dat jaar kreeg hij moeilijkheden met den Raad wegens een lasterschrift tegen den Bisschop van Luik uitgegeven. ¶ PIETER VAN OUVEN, werkte in Maastricht van 1660—1679 als Ordinaris Stadsdrukker, en gaf daar in 1663 uit : „Conférence de l'An MDCXV entre les Députez des deux

Seigneurs et Princes de la ville de Maestricht". Zijn drukkersmerk vertoont een anjelier. In 1665 drukte hij, ter gelegenheid van de opening van het nieuwe Stadhuis de „Recueil der Recessen voor de Regeeringhe der Stadt Maestricht". ¶ Sedert 1660 is Maastricht niet meer zonder boekdrukker geweest. Het drukkersbedrijf kreeg dan ook meer beteekenis. In 1679 deed Pieter van Ouwen zijn drukkerij over aan PETER BOUCHER. Het eerste boek dat we van hem aantreffen is een „Catalogus van verscheide Rare en Curieuse Boecken, in diverse Taelen en Faculteyten, van welcke Auctie gehouden sal worden tot Maastricht ten bewijse van J. Franssen, Boekvercooper in de Breestraet den 16 Novembris 1666 's morgens ten 2 uuren precys". In 1680 drukte Peter Boucher, die ook Stadsdrukker was: „Receuil der Recessen, wogens Beyde De Genaedighe Heeren ende Princen, alhier geëmaneert in den Jaere 1665". Het boek vertoont als drukkersmerk het wapen der Staten-Generaal. Als eindvignet vindt men er het wapen van Maastricht. In 1682 gaf hij een editie van

„Die Oude Caerte der Stadt Maestricht
Des Jaers 1283”. Zijn verdere productie be-
staat in hoofdzaak uit stedelijke wetboeken,
ordonnanties en placcaten.

ALS STADSDRUKKER WERD IN 1705 aangesteld LAMBERTUS BERTUS, die de drukkerij van Peter Boucher had overgenomen. Behalve wetboeken drukte Bertus ook stichtelijke lectuur. Zoo gaf hij in 1709 uit de „Vijftien Dynsdaghsche Communie ter eeren van den H. Dominicus”, een in dien tijd zeer populair gebedenboekje. In 1711 drukte hij „Het Boecxken van de Vier Uystersten” en „Considérations ou Méditations Chretiennes sur les plus importantes Veritez de l’Evangile... par le Rev. Père J. Crasset, de la Compagnie de Jésus”. De Raad der stad schonk hem in 1717 50 rijksdaalders voor het uitgeven van een nieuwen, aan den Raad opgedragen, „Dictionnaire”. Als Stadsdrukker maakte hij in 1719 een nieuwe uitgave der „Recessen”. Lambertus Bertus heeft ook nog enkele proefschriften, „Theses Theologicae” gedrukt, o.a. in 1721. Als uitgever werkte hij in 1723 nog mede aan de

verspreiding van de „Sermoonen op alle feestdaghen van tjaar” gedrukt door J. P. Robijns te Antwerpen. Omstreeks 1725 verscheen bij hem: „Zedelyke Sermoonen op de Sondagen”. Wij zouden dit werkje niet in dit korte bestek vermeld hebben als er niet uit bleek dat hij ook relaties had met Hieronymus Verdussen uit Antwerpen „op de groote Merckt in S. Augustinus”. Er moet trouwens meer wisselwerking tusschen Maastricht en Antwerpen bestaan hebben: de Plantijnsche Drukkerij zal zeer zeker in een Katholiek centrum als Maas-tricht een groot afzetgebied gevonden hebben. ¶ Tot ongeveer 1740 strekt zich de werkzaamheid van Lambertus Bertus uit. Hij woonde „omtrent de Predikheeren”.

*

¶ De WEDUWE LAMBERTUS BERTUS zette de drukkerij voort. Zij had het uitsluitend recht om den „Grooten Maestrichter Calendrier of Almanacken” en het „Cleen Maestrichter Sackalmanakje” alsmede den „Brabantschen almanak” te drukken (octrooi van 25 October 1742). ¶ In

1733 vindt men ook nog vermeld J O H A N N E S B E R T U S, die eveneens almanakken uitgaf. Daar hij nooit een boek met zijn naam als drukker vonden vermoeden wij dat hij een zoon van Lambertus Bertus is, en in diens drukkerij werkte.

*

¶ In 1742 was als boekdrukker gevestigd J O A N N E S V A N G U L P E N, die o.a. enkele godvruchtige werkjes drukte waarvan wij hier noemen „Manuael der Lofsangen ende Gebeden tot het Alder-Heyligste Sacrament”. Deze Joannes van Gulpen is de eerste van een drukkers-familie, die zich tot omstreeks 1807 heeft weten te handhaven. Wij vonden genoemd: G. B. V A N G U L P E N, Boekdrukker en Boekverkooper, wonende op de Groote Markt, op den hoek van de Boschstraat, die óók heeft gewerkt van 1742 af. Hij kreeg 25 October van dat jaar octrooi voor verschillende almanakken, en had er in 1757 een proces over met Henricus Landt-meter. Hij was de uitgever van de „Extraordinaire Gazette” van Maastricht, in wel-

ke hoedanigheid hij nogal eens in botsing kwam met den Raad. In 1796 werkte hij nog in Maastricht. ¶ In de laatste jaren der XVIIIde eeuw vinden wij vermeld de WEDUWE GIJSBERTUS VAN GULPEN, wonende op de Munt, die enkele stichtelijke boeken drukte. Ook treden in de 2e helft der XVIIIde eeuw nog op J. & G. VAN GULPEN in combinatie. J. T. VAN GULPEN werd in 1771 vermeld als stadsdrukker, wonende „naast het Oud Stadhuys”. Behalve zijn werk voor den Magistraat der stad noemen wij „Tableau du Spectacle Français ou Annales Théâtrales de la ville de Maastricht, précédé d'un discours préliminaire par M. Bernard, Avocat”. Op dit boek verscheen in 1782 te Brussel een critiek „Lettres d'un Solitaire sur le Théâtre, ou réflexions sur le tableau du Spectacle Français”. ¶ 20 Februari 1780 werd J. P. VAN GULPEN als Stadsdrukker van Luiksche zijde, na het overlijden van Henricus Landtmeter, aangesteld. Hij was de uitgever van de „Courrier de la Meuse” volgens octrooi van 1782 en had over een artikel daarin verschenen

op 21 Juli 1787 een conflict met den Hoogschout. ¶ Een ander lid der familie is N. VAN GULPEN die in 1793 van den Raad van Hasselt toestemming kreeg om een drukkerij aldaar op te richten en daar dan ook weldra een „Grootten Hasselschen Almanack” uitgaf, waarin wij o.a. het kroniekje vinden dat Lambertus Bertus steeds in zijn almanakken afdruckte. Hij werkte in Hasselt van 1793—1796. In 1805 was hij drukker in Maastricht.

*

¶ Het ambt van Stadsdrukker ging in 1744 over op HENRICUS LANDTMETER, die zich hier kort tevoren gevestigd had. Hij publiceerde in dat jaar een „Oratio Funebris in Laudem Georgii Ludovici, Epicopi et principis Leodiensis” geschreven door den Eerwaarden Pater Bernardus Cornelissen van de Societeit van Jesus. Met de Paters Jesuiten schijnt hij trouwens in goede verstandhouding te hebben geleefd. In 1771 drukte hij een lijkrede op Prins-Bisschop Carolus Nicolaus d'Outremont, geschreven door Pater Bar-

tholomeus van Berkel, terwijl hij na de verdrijving der Orde in 1774 uitgaf „Catalogus Librorum Theologicorum Historic. Phisic. Mathematicorum, Missellaneorum in suas classes distributorum & omnium compactorum in Bibliotheca Collegii Societas Jesu Mosae-Trajectini, nuper dissoluti exstantium”, zijnde een veilingscatalogus hunner bibliotheek die op 7 November 1774 te Maastricht verkocht werd. In 1741 en 1742 werd hij betrokken in het Almanakken-proces waarover wij hierboven terloops spraken. Tot 1780 werkte Henricus Landtmeter in Maastricht en overleed er vóór 20 Februari 1780. Zijn vrouw, de WEDUWE HENRICUS LANDTMETER volgde hem op. De Weduwe Henricus Landtmeter werd op haar beurt opgevolgd door S. LANDTMETER „imprimeur & libraire dans le Petit-Staet No. 589”, die werkzaam was van ± 1809—1813. SARA LANDTMETER was eigenares der drukkerij van ± 1813—1818.

*

¶ Wij volstaan hier met nog een drietal drukkers te vermelden: WILLEMBOUWENS, drukker in 1715; JACQUES DE LESSART, die in 1716 octrooi kreeg voor het drukken van „Le petit Almenack Universel”, nog vermeld in 1746, in welk jaar hij in moeilijkheden verkeerde en PETRUS ROMERS, die 30 jaren lang bij Bertus in Maastricht en ook in Parijs gewerkt had en zich in 1737 in Maastricht installeerde. In 1740 huurde hij van den Raad het huis „de Salm” in de Brugstraat. Ook hij was in 1742 in de Almanakken-kwestie gemengd.

*

¶ De Maastrichtsche familie Lekens heeft in de XVIIIde eeuw twee bekende drukkers opgeleverd. JACOB LEKENS wiens werkzaamheid een tiental jaren eerder aanvangt dan die van Joannes van Gulpen gaf in 1731 in samenwerking met de Luiksche drukkers G. H. Streel en G. Barnave een werk van Emmanuel Alvarus S.J. uit. Vrijwel zijn geheele productie bestond uit theologische werken. Onder zijn auteurs vonden wij vermeld Henricus

Balde, S.J.; Leonardus à Portu Mouritio, O.F.M.; Ambrosius Isenbroch, O.P.; Petrus Dens; terwijl hij ook later werken uitgaf van Joh. van Dijk, professor in de H. Godgeleerdheid te Maastricht. In 1774 gaf hij uit „*Traité des maladies les plus fréquentes à Surinam*” en in 1775 „*Développement parfait du mystère de la génération du fameux crapaud à Surinam*” beide van de hand van dr. Philippe Fermin. In 1770 had hij van dienzelfden auteur reeds uitgegeven „*Dissertation sur la question s’il est permis d’avoir en sa possession des Esclaves*”. ¶ Hij werd opgevolgd door P. L. L E K E N S die in denzelfden geest als zijn vader werkte. De Fransche overheersching in Maastricht maakte een einde aan zijn werkzaamheid.

*

¶ Omstreeks 1772 vestigde zich te Maastricht als drukker en uitgever J E A N E D M E D U F O U R, een uitgever wiens roem zich tot ver buiten onze grenzen uitstrekte. Hij legde zich, in navolging van de Hollandsche drukkers, toe op het uitgeven

van Fransche schrijvers, een traditie die na 1920 in Maastricht weer levendig is geworden. In 1773 drukte hij „Zénothémis” van d’Arnaud, een auteur die in dien tijd een groote reputatie had. Jean-Edme Dufour behoorde waarschijnlijk tot een familie van protestantsche refugiés. In 1775 associeerde hij zich met PHILIPPE ROUX. De beide associés drukten in dat jaar een tweede werk van d’Arnaud, in 1775 de werken van de Princesse de Beaumont (6 deelen), in 1776 een vertaling van Goethe’s „Werther”, met 2 kopergravures van D. Chodowiecki. In 1777 verschenen bij deze drukkers de „Mémoires” van Madame de Maintenon; in 1778 een werk van Poinssinet de Sivry over médailles, inscriptions en hieroglyphen, verder de brieven van Madame de Maintenon, de „Souvenirs de Madame de Caylus”, de „Relation abrégée d’un voyage fait dans l’intérieur de l’Amérique méridionale . . . par Mr. de La Condamine” en „Tableau Historique et Politique de l’état ancien et actuel de la colonie de Surinam et des causes de sa décadence” van Dr. Philippe Fermin. In 1779

drukten zij de „Œuvres Complètes de Monsieur de Crébillon Fils”. Diteenigszins libertijnsche werk draagt soms op de titelpagina „A Londres” of „A Constantinople, de l’Imprimerie de sa Hauteſse”. Hun gezamenlijke werkzaamheid duurde onvermoeid voort tot in 1793. ¶ In 1794 veranderde, waarschijnlijk nadat Dufour geen deel meer uitmaakte van de combinatie, de firma-naam in J. P. ROUX & COMPAGNIE. De Fransche overheersching schijnt ook aan deze drukkerij het leven gekost te hebben. ¶ De door de drukkers Dufour & Roux uitgegeven boeken onderscheiden zich door hun keurige uitvoering in menig opzicht van die van hun collega’s van Gulpen, Landtmeter en Lekens. Zij kunnen met hun beter werk worden gesteld naast drukkers als Joseph Barbou in Parijs, met wiens stijl de hunne meer dan een overeenkomst had.

*

DE XIX^{DE} EEUW IS OP DRUKKERS-
gebied aesthetisch gesproken vrij onbelang-
rijk. De uitvinding der stoommachine en
der snelpers deden den aesthetischen kant
geheel in de verdrukking raken. Wij vol-
staan hier dan ook met de vermelding van
enkele drukkers wier namen in XIX^{de}
eeuw te Maastricht voorkomen. In het jaar
III der Republikeinsche Jaartelling vinden
wij T. NYPELS, boekhandelaar op de
Groote Gracht, die na 1806 als drukker ver-
meld wordt, en de oprichter is geweest
der drukkerij Nypels, die omstreeks 1853
werd omgezet in LEITER-NYPELS.
Deze firma, waarvan de drukkerij sedert
1929 onder leiding staat van Charles
Nypels, behoort tot een der bloeiendste
van Maastricht. Hun werk heeft zich een
naam veroverd tot ver buiten onze gren-
zen. ¶ In de XIX^{de} eeuw vinden wij in
Maastricht nog de volgende drukkerijen
vermeld: KOEMANS (± 1806); STRAAT-

MANS ($\pm$ 1834); BURY & LEFÈVRE
($\pm$ 1838—1848); A. H. ROBERTS
($\pm$ 1848—1885); RUSSEL ($\pm$ 1864—1885)
HOLLMAN ($\pm$ 1866); THELEN,
SCHOLS; GOFFIN; VAN OSCH-
AMERICA, DE DRUKKERIJ VAN
DE COURRIER DE LA MEUSE, DE
DRUKKERIJ DER ST. PAULUS-
VEREENIGING; DE DRUKKERIJ
VAN DE LIMBURGER KOERIER, e.a.

HET IS HIER NIET DE PLAATS OM verder uit te wijden over de drukkerijen te Maastricht in onzen tijd: ieder die de oogen open heeft en eenige belangstelling voor het vak vertoont, kan zich voldoende documenteeren. ¶ Het zij schrijver dezes alleen vergund nog enkele woorden te wijden aan de drukkerij **BOOSTEN & STOLS**. Deze werd in 1894 opgericht door **H. BOOSTEN** en **A. L. H. STOLS** en was aanvankelijk gevestigd aan het SintAmorsplein. Daar bleef de drukkerij gevestigd tot in het najaar van 1929. In December 1927 trad de heer **BOOSTEN** uit de firma. Thans zijn twee zonen van **A. L. H. STOLS** in de drukkerij opgenomen. **Ir. A. A. J. STOLS** voert de technische leiding van het bedrijf; **C. M. STOLS** is leider der uitgeverij. Sedert 1918 heeft de drukkerij ook nog een afdeling ingericht speciaal voor het vervaardigen van luxe uitgaven. Een litteraire uitgeverij werd aan de drukkerij in 1919 ver-

bonden onder leiding van A. A. M. STOLS, die in 1922 voor eigen rekening een uitgeverij, oorspronkelijk genaamd „Trajectum ad Mosam”, thans „The Halcyon Press” begon. Zij heeft eigen kantoren in Brussel, Parijs en Londen. In 1925 werd op de „Exposition Internationale des Arts Décoratifs” te Parijs aan het werk der drukkerij de hoogste onderscheiding, de „Grand Prix” verleend. ¶ In de drukkerij Boosten & Stols, zooals zij thans is ingericht in de nieuwe ateliers aan het O. L. Vr. Plein, wordt, naast technische volmaaktheid ook naar een zoo hoog mogelijk aesthetisch peil gestreefd. Zoo is deze drukkerij de eenige te Maastricht waar behalve een Linotype- ook een Monotype-installatie aanwezig is, welke steeds nieuw lettermateriaal zet en giet, zoodat nooit twee maal met dezelfde letter gedrukt behoeft te worden. De handzetterij bezit o.a. twee lettersoorten van J. van Krimpen, waarvan zij in Nederland naast de firma Joh. Enschedé en Zonen, de eenige bezitster is. Het zijn de onvolprezen „Lutetia” en de nieuwe „Romanée”, welke laatste letter uitsluitend in eigen uitgaven gebruikt

wordt. Verder bezit deze zetters natuurlijk naast vele oudere lettersoorten o.a. van Garamond en Caslon, de nieuwe letters van S.H. de Roos. De firma bezit een eigen boekbinderij, een linieerinrichting en een stereotype-afdeeling.

Door de uitgave van dit boekje hebben wij willen getuigen van onze onverflauwde liefde voor den tegenwoordigen stand van het boekdrukkers-bedrijf en van onze belangstelling voor de geschiedenis der boekdrukkunst in het algemeen, en die van Maastricht in het bijzonder, hoewel onze stad op dit gebied niet zoo rijk is als menige andere plaats in Noord- en Zuid-Nederland. Wij willen de traditie der oude Maastrichtsche drukkers en de voortbrengselen hunner persen, waarvan ons archief menig curieus stuk herbergt, in hooge eere houden.

BOOSTEN & STOLS.

*

COLOPHON

*

Dit boekje werd op de persen der uitgevers
gedrukt in den Winter van 1929 in een op-
lage van 300 exemplaren, waarvan er slechts
enkele in den handel komen. Het grootste
deel der oplage is door de drukkers aange-
boden aan hun afnemers en medewerkers.

No 179.

Van denzelfden schrijver:

Bibliographie van het werk van P. C. Boutens.
(Boosten & Stols, 1925).

L'Art Typographique dans les Pays-Bas depuis
1892. (A.A.M. Stols, Maastricht & Bruxelles,
1929).

De Terugreis uit Holland. Vertaald uit het
Fransch van Paul Valéry. (A.A.M. Stols,
Maastricht, 1926).

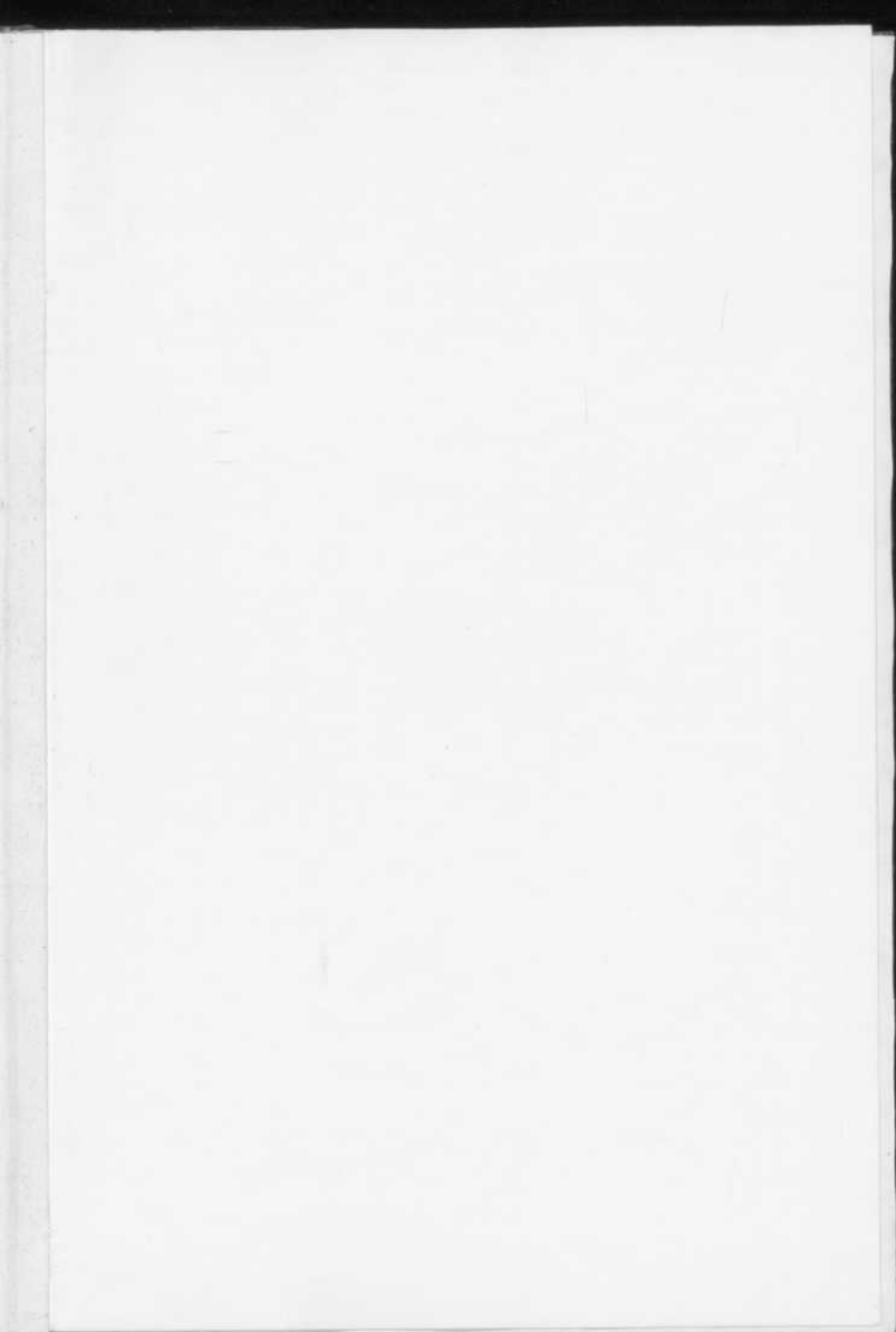
In voorbereiding:

Histoire de l'Imprimerie à Maastricht depuis
1551 *jusqu'à nos jours*; suivi d'une Biblio-
graphie des ouvrages édités à Maastricht
de 1551 à 1800.

Biographische bijzonderheden over den lettergie-
ter Christoffel van Dyck (1601—1670), ge-
volgd door genealogische aantekeningen
over de familie Breberenus van Dyck te
Brebern, Dexheim en Maastricht.

Levensbeschrijving van Dr. Philippe Fermin,
Geneesheer in Suriname, later Gezworen
Raad en Rechter te Maastricht (1730—1813).

KONINKLIJKE
BIBLIOTHEEK

LH
OD

4
MA